

Рядно Олександр

*д-р техн. наук, професор,
академік АЕН України*

Рибальченко Людмила

*канд. екон. наук, доцент
м.Дніпропетровськ*

АНТИІНФЛЯЦІЙНА ПОЛІТИКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В статті досліджено проблеми антиінфляційного регулювання фінансової безпеки держави. Проаналізовано особливості загальних підходів до оцінки характеру антиінфляційної політики, соціальні наслідки інфляційних процесів в країні, досліджено складники інтегрального індексу економічної безпеки та побудовано модель залежності рівня інфляції від основних показників загрози фінансової безпеки України.

***Ключові слова:** інфляція, фінансова безпека, споживчі ціни, безпека держави, антиінфляційні заходи.*

Постановка проблеми. Стан безпеки країни залежить від багатьох чинників, до яких належать фактори міжнародного фінансового ринку, стан грошово-кредитної системи країни, збалансованість державного бюджету, дефіцит бюджету, державний борг країни, бюджетна, податкова та інфляційна політика тощо. Тому зменшення рівня інфляції, зростання рівня життя населення та зміцнення фінансової безпеки держави є актуальним і важливим питанням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема механізму та системи забезпечення фінансової безпеки держави є предметом багатьох досліджень та висвітлюється в наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: Д.А. Артеменко, О.Ф. Балацького, О.І. Барановського [1], З.С. Варналій [2], П.А. Герасимова, А.О. Епіфанова, М.М. Єрмошенка, С.М.Ілляшенко, В.П. Москаленко, С.Я. Салиги, О.Й. Шевцової, Ф. Фрідмана та багато інших. У роботах цих авторів висвітлюються окремі питання стосовно фінансової політики держави, грошово-кредитної політики, інфляційних процесів та управління ними, проблеми фінансової безпеки країни, її оцінки та застосування економетричних методів у фінансах [6]. В роботі [4] розглянуто

основні чинники тінізації економіки України, проаналізовано її рівень та визначено основні причини її зростання. В роботі [9] досліджено окремі аспекти економічного та соціального розвитку України на сучасному етапі.

Метою роботи є оцінка впливу інфляційних процесів на соціально-економічний розвиток країни та забезпечення фінансової безпеки держави, а також визначення шляхів підвищення рівня антиінфляційного регулювання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Антиінфляційна політика являє собою сукупність інструментів державного регулювання, спрямованих на зниження інфляції. Мета антиінфляційної політики полягає в тому, щоб зробити інфляцію керованою, а її рівень - досить помірним. Для цього використовується широкий набір грошово-кредитних, бюджетних, податкових методів, заходи в області політики доходів, а також різні програми стабілізації, включаючи проведення радикальних грошових реформ.

Розглядаючи соціальний аспект фінансової безпеки, варто враховувати і додаткові фактори, що періодично можуть виникати у країні (заборгованість із заробітної плати, пенсій, стипендій, інших соціальних виплат) і обумовлюють соціальну напруженість у суспільстві.

З рис.1 видно, що у 2015 році індекси споживчих цін [3, 7] на основні групи товарів та послуг були найбільшими за досліджуваний період. Так, індекс цін на хліб та хлібопродукти зріс з 98,9% (2005 р.) до 160,6% (2015 р.).

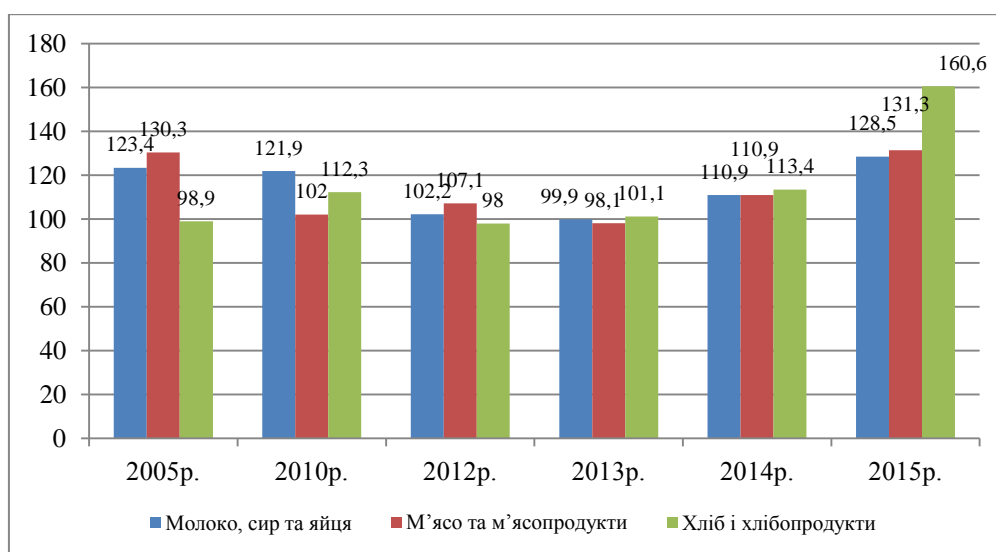

Рис.1 - Індекси споживчих цін на основні групи товарів у 2005-2015 рр.*

*Побудовано авторами за даними [3, 7].

На рис. 2 наведено індекси споживчих цін на основні групи послуг у 2005-2015 рр. Значно зросли ціни у 2015 р. на житло (215,8%), охорону здоров'я (137,6%) та залізничний пасажирський транспорт (118,7%).

Необхідно зазначити, що зростання цін на товари та послуги суттєво впливає на добробут населення країни.

Індекс інфляції в Україні з 2008 (122,3%) по 2012 рр. (99,8%) зменшився на 22,5 %, що позитивно вплинуло на економіку країни, але у 2015 році суттєво зріс до 143,3% [3].

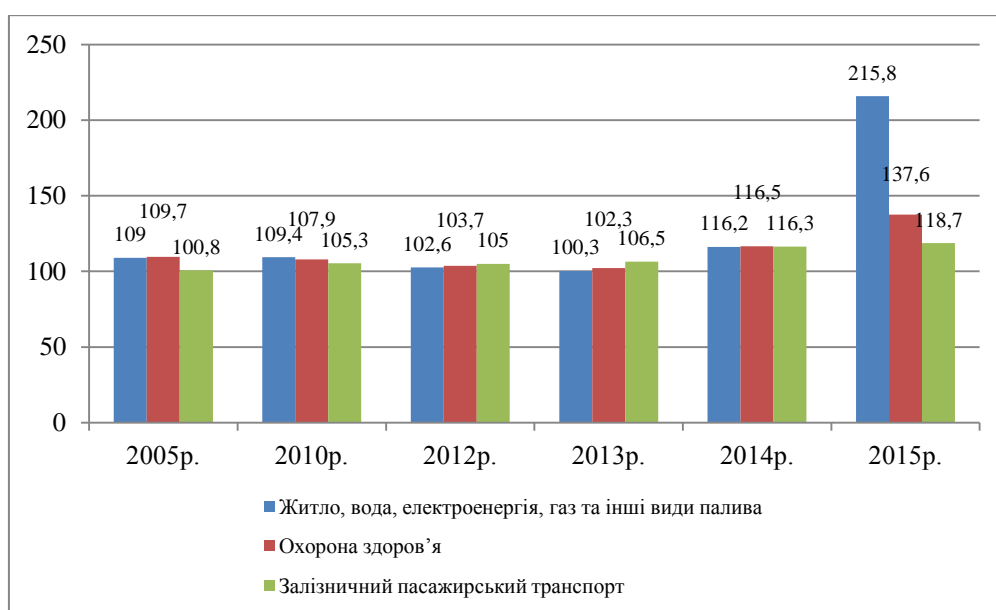

Рис. 2 - Індекси споживчих цін на основні групи послуг у 2005-2015 рр.*

*Побудовано авторами за даними [3, 7].

В 2008 році найбільшими темпами зростали ціни на продукти харчування (135,7%) та транспорт (124,5%), в 2009 році - на охорону здоров'я (131,5%), алкогольні напої та тютюнові вироби (136,0%), житло та енергоносії (125,5%), а також транспорт (120,7%), в 2010 році - на продукти харчування (110,9%), алкогольні напої та тютюнові вироби (125,6%) житло та енергоносії (109,4%) та транспорт (109,6%), в 2011 році - на житло та енергоносії (117,1%), алкогольні напої та тютюнові вироби (116,0%) та транспорт (117,6 %), в 2015 році значне зростання - на транспорт (120,4%), продукти харчування (141,5%), житло (203,0%), охорону здоров'я (129,1%) та відпочинок і культуру (137,9%) [3, 7].

Від темпів економічного зростання залежать економічна міць держави, життєвий рівень населення, виконання соціальних програм, успіх в конкурентному суперництві на світовому ринку. Тому економічне зростання, а саме зростання ВВП, є головним змістом економічного розвитку і одним з його найважливіших складових. Динаміка ВВП України у 2008 - 2015 рр. показана на рис. 3.

Аналіз векторів порогових значень ВВП, де за нижній поріг приймається значення приросту номінального ВВП в 2%; нижнє та верхнє оптимальне – 5 та 8% приросту реального ВВП; за верхній поріг – 13% [5] показав, що в Україні у 2010, 2011 та 2015 роках відбувається значне перевищення верхнього порогового значення, що було викликано високими темпами інфляції в країні.

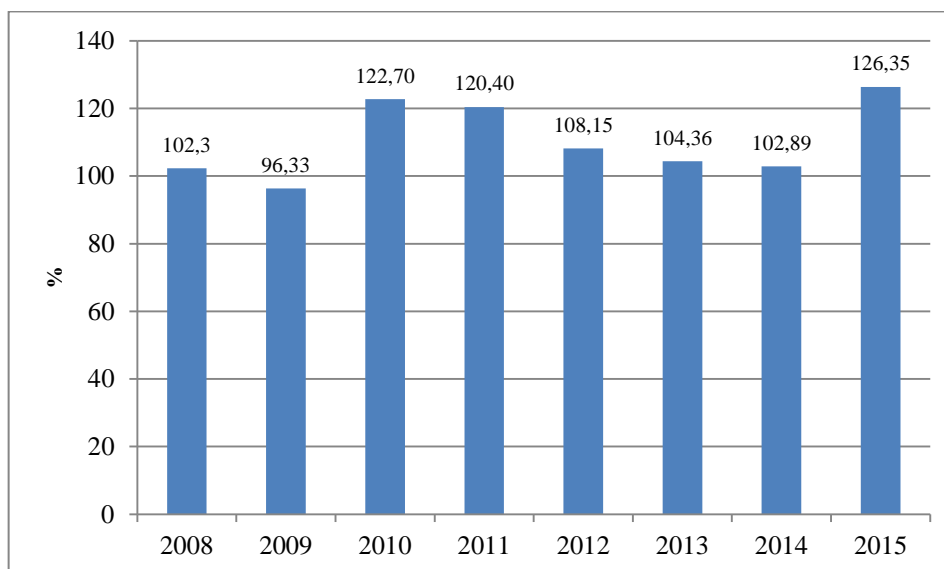

Рис.3 - Динаміка ВВП України 2008 - 2015 рр. (у % до відповідного періоду попереднього року) .*

*Побудовано авторами за даними [3, 8].

Для стабілізації економіки необхідно застосовувати методи антиінфляційної політики. Суттєвим індикатором для оцінки стану грошово-кредитної сфери є і рівень доларизації грошового обігу, адже високе значення цього показника свідчатиме про залежність економіки держави від коливань курсу іноземної валюти, зокрема долара США. Рівень інфляції є також визначальним показником щодо рівня забезпечення внутрішньої стабільності

країни. Інфляція проявляється у зростанні цін, що викликає знецінення коштів суб'єктів господарювання та населення. Динаміка темпів інфляції та грошової маси за період 2008-2015 рр. зображена на рис. 4.

Кожній країні притаманний свій оптимальний рівень інфляції, якій залежить від стану соціально-економічного розвитку: чим вище стан розвитку, тим менший рівень інфляції, та навпаки. Вважаючи, що відтворювальні процеси в економіці настають при темпах економічного зростання вище 6%, автори [5] окреслили оптимальні значення інфляції, при яких спостерігаються найбільш позитивні темпи приросту реального ВВП в Україні: 4-10%. За порогові значення: 2-12 %:

- нижній поріг – 12;
- нижнє оптимальне –10;
- верхнє оптимальне –4;
- верхній поріг –2.

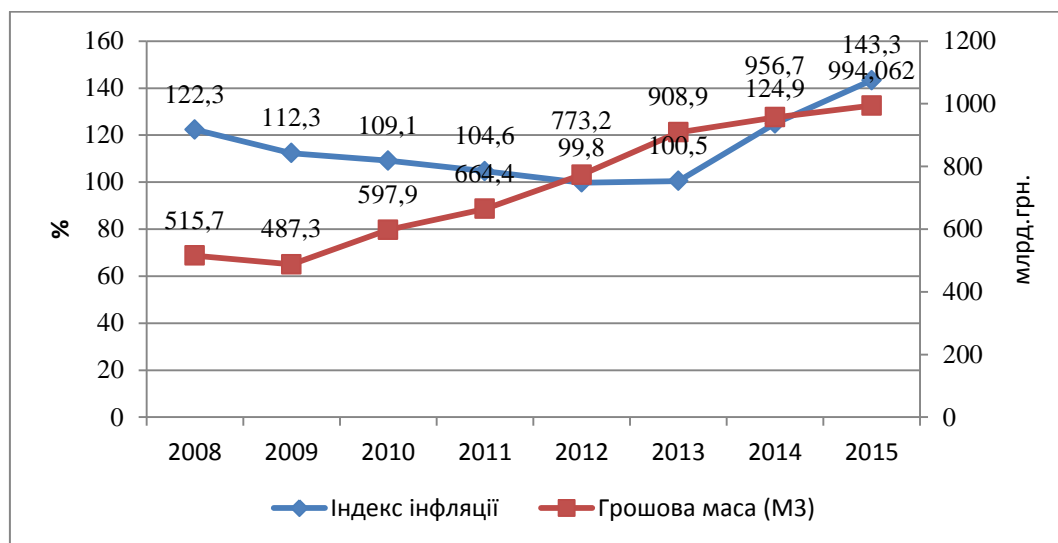

Рис. 4 - Динаміка зміни індексу інфляції та грошової маси в Україні протягом 2008–2015 рр.*

*Побудовано авторами за даними [3, 8].

З рис. 4 видно, що протягом 2008–2012 рр. рівень інфляції поступово знижувався, а грошова маса зросла на 49,9%. Такому стану посприяла деяка стабілізація фінансової системи та антиінфляційна спрямованість монетарної політики Національного банку України, а з 2012 р. по 2015 р. грошова маса

зросла на 28,6%. Зростання грошової маси в умовах високих темпів інфляції пояснюється розгортанням кризових явищ в економіці країни та високою недовірою населення до гривні, відтоками банківських депозитів та доларизацією економіки. Намагання населення позбавитися гривни спричиняє підвищенню курсу іноземних валют та стимулюванню інфляції.

Аналіз рівня безпеки грошово-кредитного сектору в Україні засвідчив, що на даний час існує безліч недоліків у проведенні монетарної політики, а саме: надмірна питома вага готівки в грошовому обігу; зменшення обсягів довгострокового кредитування; високий рівень доларизації тощо.

Потреба у регулюванні інфляції обумовлена викликами глобалізації, які вимагають підвищення міжнародної конкурентоспроможності України. Виникнення антиінфляційного регулювання пов'язане з одного боку з явищем інфляції, а з іншого – із нездатністю державної політики забезпечити економічну та соціальну стабільність в країні іншими методами.

Дослідження багатьох вітчизняних науковців щодо оцінювання рівня економічної безпеки України стали основою для розробки, аналізу, узагальнення підходів, удосконалення методології, інноваційних складників індикаторів інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки держави, застосування широкого спектру пропонованих методів обґрунтування порогових значень, усунення існуючих недоліків попередніх досліджень та методик, які представлено в роботі [5]. Запропонована методологія дає можливість порівнювати в одному масштабі динаміку інтегрального індексу з інтегральними пороговими значеннями, тобто коректно ідентифікувати стан економічної безпеки.

Економічна безпека держави є інтегральною характеристикою стану економічної системи, оскільки остання включає ряд підсистем - найважливіших, взаємопов'язаних структурних складових безпеки, що відображають функціонування окремих сфер економіки: *макроекономічну, інвестиційну, інноваційну, фінансову, соціальну, зовнішньоекономічну, енергетичну, продовольчу, демографічну.*

За результатами дослідження [5] показників складових безпеки за 2000-2014 рр., отримано вагові коефіцієнти кожного складника економічної безпеки, які дорівнюють коефіцієнтам еластичності і дають уявлення про процентне відхилення інтегрального індексу в разі зміні на 1% окремого складника або індикатора, тому визначають пріоритети впливу на економічну безпеку держави (рис. 5).

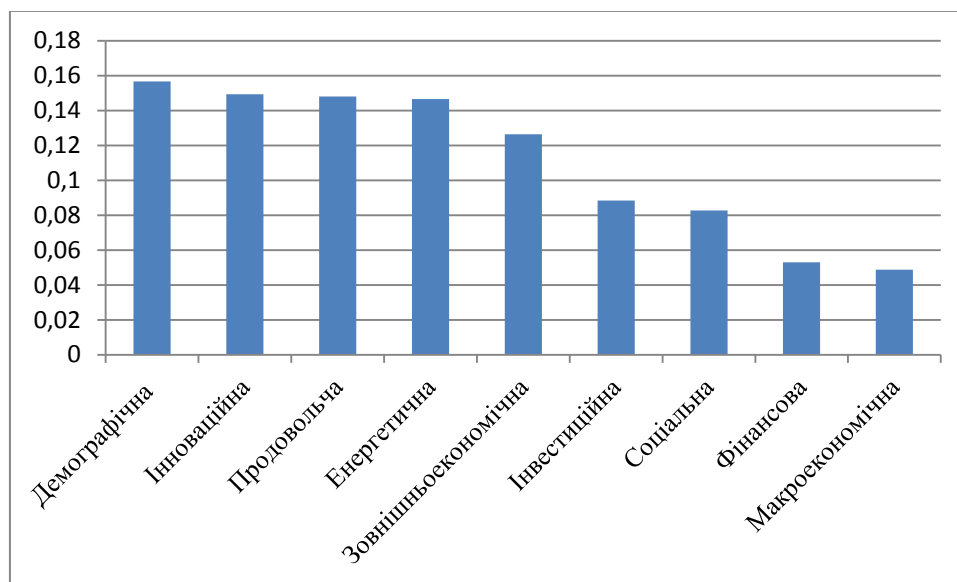

Рис. 5. Вагові коефіцієнти складників інтегрального індексу економічної безпеки України у 2000-2014 рр.

*Побудовано авторами за даними [5]

На рис. 6 наведено динаміку інтегрального індексу рівня економічної безпеки України у порівнянні з нижнім пороговим значенням.

За результатами розрахунків [5], рівень економічної безпеки України балансує на рівні нижнього порога. З 9 його складників на кінець 2014 р. 7 знаходяться нижче нижнього порога (макроекономічна, інвестиційна, інноваційна, зовнішньоекономічна, соціальна, демографічна та енергетична). Решта балансують на межі нижнього порогу або між нижнім порогом і нижнім оптимальним. Все це свідчить про неефективність існуючої моделі економічного розвитку та макроекономічної політики в цілому.

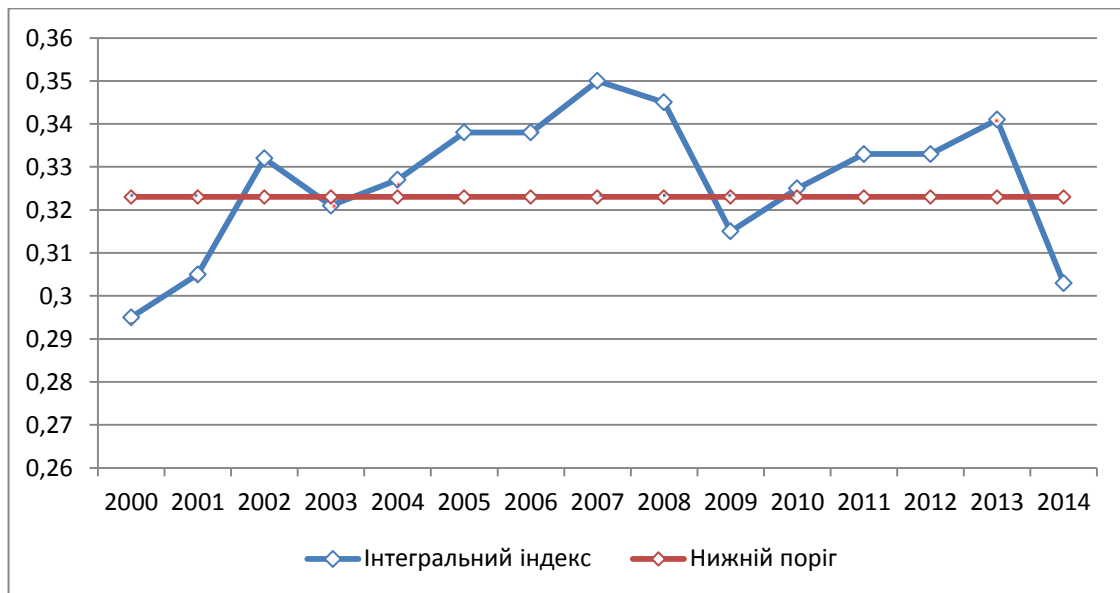

Рис. 6. Динаміка рівня економічної безпеки України у порівнянні з нижнім пороговим значенням

*Побудовано авторами за даними [5]

За даними Державного комітету статистики України за 2005-2015 рр. авторами досліджена багатofакторна множинна регресійна модель залежності рівня інфляції у (%) від таких основних складових фінансової безпеки, як вартість банківських кредитів (% річних) - x_1 , рівень тіньової економіки (% до ВВП) - x_2 , рівень доларизації, частка іноземної валюти у грошовій масі (%) - x_3 та обсяг зовнішнього боргу (% до ВВП) - x_4 .

Розраховано парні коефіцієнти кореляції (табл. 1) та досліджено модель на мультиколінеарність.

Таблиця 1. Парні коефіцієнти кореляції моделі

$$R = \begin{pmatrix} & y & x_1 & x_2 & x_3 & x_4 \\ y & 1 & 0.762 & 0.789 & 0.719 & 0.265 \\ x_1 & 0.762 & 1 & 0.739 & 0.825 & -0.167 \\ x_2 & 0.789 & 0.739 & 1 & 0.867 & -0.234 \\ x_3 & 0.719 & 0.825 & 0.867 & 1 & -0.22 \\ x_4 & 0.265 & -0.167 & -0.234 & -0.22 & 1 \end{pmatrix}$$

Виявлено, що фактор x_4 не має суттєвого впливу на показник y , у порівнянні з іншими факторами, тому його не враховували для подальшого дослідження. Між факторами x_1 та x_3 існує мультиколінеарність, тому фактор x_3 було виключено з моделі, а з факторами, що залишались, побудована двохфакторна модель:

$$y=37,95+2,09x_1+1,13x_2.$$

Розраховано визначник $\Delta_{\text{rx}1 \times 2} = 0,453$, величина якого вказує на низьку залежність між факторами. Для впевненості, щодо відсутності мультиколінеарності між факторами, що залишилися, застосовано метод Фаррара-Глобера і для факторів розраховано значення χ^2 - хі-квадрат:

$$\chi^2 = -[n-1-(2m+5)/6]\ln(\det[R]) = 6,73$$

та знайдено табличне значення $\chi_{\text{табл}}^2(8;0,05) = 15,5$.

Так як $\chi^2 < \chi_{\text{табл}}^2$, то у векторі факторів відсутня мультиколінеарність.

Досліджено якість побудованої моделі і виявлено, що коефіцієнт множинної кореляції дорівнює $R=0.833$ і показує досить високий з'язок між показником і факторами. Значення коефіцієнту детермінації $R^2=0.693$ показує, що на 69,3% пояснюється залежність рівня інфляції y від вартості банківських кредитів x_1 та рівня тіньової економіки x_2 . Модель є адекватною за критерієм Фішера. Середньоквадратична помилка регресії становить: $s = 7.15\%$. Розраховано середні коефіцієнти еластичності $k_{\text{ex}1} = 0,3$ та $k_{\text{ex}2} = 0,36$, які показують, що при зростанні вартості банківських кредитів x_1 на 1%, рівень інфляції y зросте на 0,3%, а при зростанні рівня тіньової економіки x_2 на 1%, рівень інфляції y зросте на 0,36%, тобто рівень тіньової економіки x_2 більше впливає на рівень інфляції y , ніж вартість банківських кредитів x_1 .

Відмітимо, що рівень інфляції є одним з основних макроекономічних показників, який характеризує економічний розвиток країни. Як бачимо, рівень інфляції додатно залежить від вартості банківських кредитів та рівня тіньової економіки. Так як в державі протягом 2005-2015 рр. спостерігалась тенденція щодо зростання рівня тінізації економіки України та висока вартість банківських кредитів, то ці фактори виступають одними з основних показників загрози фінансової безпеки України.

Висновки. Проведене дослідження показало, що фінансова безпека держави є важливою складовою національної безпеки, яка на протязі багатьох років знаходиться на дуже низькому рівні завдяки впливу низки

дестабілізуючих факторів, що призводять її до такого стану, а саме: високий рівень тіньової економіки, недовіра населення до банківської системи, низький рівень інвестиційної, макроекономічної, інноваційної, демографічної, зовнішньоекономічної, соціальної та енергетичної безпеки. Тому для зміцнення фінансової безпеки України необхідно вживати стратегічні заходи на державному рівні, які мають бути спрямовані на стабілізацію економіки країни, у тому числі і шляхом вдосконалення законодавчої бази.

Список використаних джерел

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І.Барановський. – Київ. нац. торг.-екон. ун-т.–К.: КНТЕУ. – 2004.–760 с

2. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: Монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.

3. Державна служба статистики України. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Замасло О. Податкова політика у забезпеченні детінізації економіки України / О. Замасло // Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2015. Випуск 52. С. 53-60.

5. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі; аналіт. доп./ Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь. – К.: НІСД, 2014. – 117 с.

6. Рядно О.А., Рибальченко Л.В., Піскунова О.В. Математичні моделі у фінансах : Навчальний посібник / О.А. Рядно, Л.В. Рибальченко, О.В. Піскунова та інші // Дніпропетровськ, Дніпропетровська державна фінансова академія, 2011. - 188 с.

7. Статистичний щорічник України за 2014 рік. Державна служба статистики України, 2015. – 586 с.

8. Фінансовий портал Міністерства фінансів України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>

9. Шаповал М.С., Кір'ян Т.М. Соціально –економічний розвиток України в роки незалежності / Шаповал М.С., Кір'ян Т.М. // Вісник економічної науки України. — 2014. — № 1 (25). — С. 41–45.